

Κοινωνικές τάξεις στη Μεσοβυζαντινή Κοινωνία

Κουτίδης Σιδέρης

Η βυζαντινή κοινωνική διαστρωμάτωση

- **Εισαγωγή**

- Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία υπήρξε μία από τις πλέον μακραίωνες κρατικές δομές στην μέχρι τώρα ανθρώπινη καταγεγραμμένη ιστορία επιβιώνοντας χάρη στον πολιτισμό που είχε αναπτύξει. Στο μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής του το Βυζάντιο στηρίχθηκε σε ένα συγκεντρωτικό σύστημα εξουσίας στο οποίο ο αυτοκράτορας είχε τον πλήρη έλεγχο. Ήταν ένα σύστημα πανίσχυρης πολιτικής διακυβέρνησης το οποίο μέχρι και τις αρχές του 11ου αιώνα ενεργούσε σε έναν «ενοποιημένο πολιτισμικά χώρο, με δημογραφική επάρκεια, ανεπτυγμένη οικονομία, υψηλού βαθμού κοινωνική και πολιτική οργάνωση και πολλούς εγγράμματους ανθρώπους».

Οί περίοδοι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

- Η βυζαντινή αυτοκρατορία διακρίνεται από τους ιστορικούς του Βυζαντίου σε τρεις περιόδους: Την Πρώιμη που άρχεται το 330 με την μεταφορά της πρωτεύουσας από την Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη από τον Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο έως και το 610 όπου με την ανάληψη της ηγεσίας από τον Ηράκλειο επέρχεται η αναδιάρθρωση της αυτοκρατορίας. Την μέση περίοδο από το 610 έως και το 1071 με σημείο αναφοράς την ήττα στο Ματζικέρτ και την ουσιαστική καταστροφή της αυτοκρατορίας. Τέλος την ύστερη περίοδο όπου και επέρχεται η εξαφάνιση της ως κρατική δομή με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους.

Μέση Βυζαντινή Περίοδος

- Την μέση βυζαντινή περίοδο πραγματοποιείται η διοικητική μεταρρύθμιση του Ηρακλείου με συνακόλουθη την πλήρη στρατικοποίηση της αυτοκρατορίας. Οι μεγάλες υπηρεσίες και οι στρατιωτικές διοικήσεις της πρώιμης περιόδου καταργήθηκαν, η αυτοκρατορία χωρίστηκε σε θέματα και κάθε θέμα ανατέθηκε σε ένα στρατηγό με στρατιωτικές και πολιτικές αρμοδιότητες ενώ ταυτόχρονα επανδρώθηκαν με αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών.

- Η μεταρρύθμιση κρίθηκε αναγκαία λόγω της πίεσης που ασκούσανε εχθρικοί λαοί και λειτούργησε αρκετά επιτυχημένα την περίοδο κρίσης όπου και οι λεηλασίες των πειρατών, οι επιδρομές βαρβαρικών φυλών, οι επιδημίες και λιμοί επιδρούν στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα της αυτοκρατορίας. Οι αλλαγές ήταν σημαντικές. Περιορίστηκε η σημασία των βουλευτηρίων, μειώθηκε η γη και η δύναμη των γαιοκτημόνων, ενισχύθηκε ο ρόλο των στρατιωτικών διοικητών, αυξήθηκαν τα μικρά και μεσαία κτήματα και διαμορφώθηκε μία νέα τάξη, αυτή του στρατιώτη – καλλιεργητή.

Μέση Βυζαντινή Περίοδος (610 - 1204)

- Η περίοδος από τις αρχές του 7ου μέχρι τις αρχές του 9ου αιώνα αποτελεί μια κρίσιμη εποχή για την εξέλιξη της μεσαιωνικής κοινωνίας. Κείμενα και υλικά κατάλοιπα αποκαλύπτουν ότι οι αρχαίες πόλεις πέρασαν μια περίοδο κρίσης και σταδιακά ο αρχαίος αστικός τρόπος ζωής εξαφανίστηκε, ενώ παρατηρήθηκε μια γενικότερη στροφή προς την αγροτική ζωή. Χαρακτηριστική ένδειξη αυτού του μετασχηματισμού της κοινωνίας, όπως έχει παρατηρήσει ο βυζαντινολόγος A. Kazhdan, είναι το γεγονός πως στα αγιολογικά κείμενα του 4ου και 6ου αιώνα οι άγιοι φαίνεται ότι προέρχονταν από αστικά περιβάλλοντα και μεγάλες πόλεις, ενώ από τον 7ο μέχρι τον 9ο αιώνα κατάγονταν από αγροτικές οικογένειες, ήταν δηλαδή παιδιά ιερέων της υπαίθρου ή ανήκαν στην τάξη των γαιοκτημόνων.

- Οι αλλαγές στις κοινωνικές δομές έφεραν και γενικότερες αλλαγές στη δημόσια ζωή και στις πολιτιστικές δραστηριότητες και αναζητήσεις του πληθυσμού της αυτοκρατορίας. Μέσα από την γνωριμία με το φαινόμενο της κρίσης και του μετασχηματισμού των αρχαίων πόλεων, καθώς και των επιπτώσεων που είχαν στις κοινωνικές δομές, στη δημόσια ζωή και στην κουλτούρα των ανθρώπων, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τις αλλαγές στην κοινωνία της εποχής. Παράλληλα, στη θεματική ενότητα Κοινωνική Δομή, θα παρουσιάσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων της περιόδου.

Κοινωνική Δομή

- Εποχή σημαντικών αλλαγών και μετασχηματισμών που καθόρισαν τη φυσιογνωμία του μεσαιωνικού βυζαντινού κράτους, η περίοδος από τις αρχές του 7ου αιώνα έως περίπου τα μέσα του 9ου αφήνει ακόμη πολλά ερωτηματικά για τους ερευνητές, καθώς οι σύγχρονες πηγές είναι λίγες και όχι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές. Την περίοδο αυτή παρατηρούνται αλλαγές και μετασχηματισμοί και στην κοινωνική διαστρωμάτωση της αυτοκρατορίας.

- Παραδοσιακές κοινωνικές ομάδες της ρωμαϊκής και πρώιμης βυζαντινής κοινωνίας, όπως η κληρονομική αριστοκρατία, η ανώτερη αστική τάξη, οι εξαρτημένοι χωρικοί, σταδιακά εξαφανίστηκαν, ενώ στη θέση τους εμφανίστηκαν νέες κοινωνικές ομάδες, όπως οι επαρχιακοί, κρατικοί και στρατιωτικοί, αξιωματούχοι και μια σχεδόν ομοιογενής αγροτική τάξη. Οι αλλαγές αυτές συνδέονται άμεσα με τις πολιτικές εξελίξεις, την κρίση των επαρχιακών πόλεων της αυτοκρατορίας και τις αλλαγές στις οικονομικές δραστηριότητες.

Οι μεταβολές επίσης στην εσωτερική οργάνωση του κράτους, όπως η συγκρότηση της επαρχιακής διοίκησης σε θέματα και η σταδιακή ανάπτυξη της κεντρικής γραφειοκρατίας, που έφτασε στο απόγειό της στην περίοδο των Μακεδόνων, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας νέας, ανώτερης τάξης κρατικών αξιωματούχων, αλλά και νέων σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους που καλλιεργούσαν τη γη.